

Ніна Чамата

УДК 82.09 "195/198"

ЙОГО ПРАЦІ АКТИВІЗУЮТЬ ДОСЛІДНИЦЬКУ ДУМКУ (ДО СТОРІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЮРІЯ ІВАКІНА)

У статті йдеться про вагомий внесок в українське літературознавство відомого дослідника творчості Т. Шевченка.

Ключові слова: шевченкознавство, організація художнього тексту, російський формалізм, сонатна форма.

Nina Chamata. His Works Enliven Thoughts of Researchers (to the Centenary of Yuriy Ivakin's Birth)

The paper explains significant contribution of the leading expert in Shevchenko studies to Ukrainian literary criticism.

Key words: Shevchenko studies, organizing literary text, Russian formalism, sonata form.

Леонід Новиченко в передмові до останньої книжки Ю. Івакіна назвав його "одним з найвидатніших радянських шевченкознавців" [9, 3]. За три десятиліття, що спливли відтоді, з'явилося чимало нових вартісних досліджень поезії Шевченка, однак доробок Івакіна не відійшов на другий план й оцінка його спадщини лишається найвищою.

Варто замислитись, чим зумовлена актуальність праць цього вченого? Насамперед, очевидно, тим, що вони, з'ясовуючи природу художності та специфічні особливості творчості Шевченка в таких важливих аспектах, як поетика, стиль, тип художнього мислення письменника, інтертекстуальні зв'язки його творів, суттєво поживлявали й вивчення багатьох фундаментальних проблем літературознавства. Повнота й конкретність характеристики літературного явища в Івакіна завжди поєднувалися із живою точністю, аргументованістю та виваженістю викладу, уможливлючи відчуття своєрідності й духу Шевченкової поезії.

Захоплення викликають уже перші шевченкознавчі студії Юрія Олексійовича – видані з дворічним

інтервалом книжки “Сатира Шевченка” (1959) та “Стиль політичної поезії Шевченка” (1961). У них уповні виявилися творче начало й висока філологічна культура Івакіна-науковця. Скупі поклики на використану літературу на сторінках названих книжок не дають повного уявлення про методологічні та методичні принципи, від яких відштовхувався їх автор. Із цих покликів стає очевидним, що Юрій Олексійович був обізнаний із працями з естетики та літературознавства, у яких розглядалася категорія комічного. У самій же дослідницькій манері Івакіна мені бачиться орієнтація на спадщину російських формалістів 1910–1920-х років із їх пильною увагою до організації художнього тексту. Вірогідність такого їх припущення посилюється, зокрема, з огляду на той факт, що тема кандидатської дисертації Івакіна звучала так: “Пожовтнева політична поезія Валерія Брюсова”. Нагадаємо, що В. Брюсов мав у своєму доробку ґрунтовні теоретичні праці з питань форми поетичного твору [1; 2]. А згадки про дослідників, які належали до формальної школи, на межі 50-х – 60-х років минулого століття – у час, коли тривала боротьба радянської ідеологічної машини з так званим формалізмом, – означали б відкрите визнання ідей цієї наукової течії, яке було небезпечним.

У своїх інтерпретаціях Шевченкових творів Івакін виходив з аналізу форми, підтверджуючи тезу про її змістопороджувальну функцію. Думка про художній твір як про багаторівневу структуру в книжках Юрія Олексійовича прямо не проголошувалася, однак практика розгляду Шевченкових віршів від першої монографії “Сатира Шевченка” засвідчила саме такий погляд на текст. Дуже переконливо він донесений до читача у ґрунтовній статті Івакіна “Образний світ”, надрукованій у колективній монографії “Творчий метод і поетика Шевченка” (1980). Прикладом системного дослідження поетичного твору є розвідка про вірш “Садок вишневий коло хати...”, що увійшла до книжки “Нотатки шевченкознавця” [7, 193-198]. Особисто для мене особливо цінними були спостереження Юрія Олексійовича про композицію Шевченкового “Кавказу” як структуру, основану на чергуванні тематично заокруглених монологів різних суб’єктів мовлення [8, 289-328]. Ці спостереження допомогли мені обґрунтувати гіпотезу про подібність сюжетного розгортання в “Кавказі” до сонатної форми побудови музичного твору [10, 70-87]. Варто вказати на задокументовані вперше в тексті цієї поеми саме Івакіним постійні, різні за функцією виходи Шевченка в інтертекстуальний простір – засіб, який згодом повніше розглянув І. Дзюба [3; 4, 289-328].

Незаперечну наукову цінність зберігають усі праці Ю. Івакіна. Та все ж найбільшу популярність у читачів здобув, поза сумнівом, двотомний “Коментар до “Кобзаря” Шевченка” [5; 6] – книжка, без якої не може обійтися жоден шевченкознавець. Подібного за жанром дослідження в українському літературознавстві до Івакіна не було. Певним зразком для нього могла слугувати широко відома серед науковців середини ХХ ст. студія російського літературознавця М. Бродського “Евгеній Онегин”, роман Пушкіна. Коментарий” (1932, 4-е вид. – 1957). “Коментар” Івакіна – найчастіше згадувана наукова праця в шеститомній “Шевченківській енциклопедії”. На жаль, через установлену на початку роботи над енциклопедією вимогу вмещувати лише написані для цього видання статті (пізніше поодинокі відступи допускалися) у ньому за підписом Івакіна надруковано тільки статтю “Гротеск”.

В останні роки про потребу перевидати книжки Ю. Івакіна йшлося не раз. Нині є надія на републікацію монографії “Поезія Шевченка періоду заслання” (1984) та “Нотаток шевченкознавця” (1986). Наступним проектом у цьому ряду має стати перевидання “Коментаря до “Кобзаря” Шевченка”, підготувати яке – моральний обов’язок співробітників відділу шевченкознавства Інституту літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюсов В. Краткий курс науки о стихе. – Москва, 1919.
2. Брюсов В. Основы стиховедения. – Москва, 1924.
3. Дзюба І. “Застукали сердешну волю...” – Київ, 1995.
4. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – Київ, 2008.
5. Івакін Ю. Коментар до “Кобзаря” Шевченка. Поезії до заслання. – Київ, 1964.
6. Івакін Ю. Коментар до “Кобзаря” Шевченка. Поезії 1847–1861 рр. – Київ, 1968.
7. Івакін Ю. Нотатки шевченкознавця. – Київ, 1986.
8. Івакін Ю. О. Сатира Шевченка. – Київ, 1959.
9. Новиченко Л. Шевченкознавство, якому немає кінця... (Про останню книгу Ю. Івакіна та про її автора)// Івакін Ю. Нотатки шевченкознавця. – Київ, 1986.
10. Чамата Н. Жанрово-композиційні особливості поеми Шевченка “Кавказ” // Збірник праць двадцять шостої наукової шевченківської конференції. – Київ, 1985.

Отримано 28 лютого 2017 р.

м. Київ

